

alapvető emberi jogok és szabadság szempontjából, amit az SzK Alkotmányának második feje tárgyal, a megfelelő értékrendbe kerül.

Gyakorlatilag az ilyen jellegű ügyek általános bíróság által felülvizsgálhatóak, néhány kivétellel. A jelenlegi jogrend szerint az alkotmánybíróságnak nem jut nagy lehetősége az alkotmány 127. cikkelye alapján döntést hozni. Úgy tűnik nagyobb teret nyújt az alkotmány 130. cikkelye, 3. bekezdés, éspedig természetes személy vagy jogi személy által benyújtott indítvány eljárásának lefolytatásához. Az alkotmány 130. cikkelye, 3. bekezdése alapján szükséges az alkotmánybíróságról szóló törvény módosítása. Tudniillik a 38/1993. számú törvény az indítvány-eljárás módját nem szabályozza. Ez egy üres folt. Ha az alkotmányosság védelmének értelmet szántunk, akkor feltételezhető a határozatok jelentősége, bizonyos formában kiadva és a végrehajthatóság következményeivel.

Annak ellenére, hogy valljuk, az alkotmánybíróság nem helyettesíti az általános bíróságot, s nem egy további fellebbviteli állomás, szükségesnek tartjuk a jövőben az alkotmányban elvileg lefektetni az általános bíróságok határozatainak felülvizsgálati lehetőségét és módját. Némely vitás kérdést és nem egyértelmű kérdést az alkotmánybíróság fokozatosan joggyakorlata alapján old meg. Azonban az alkotmányosság következetes védelmének érdekében ez tolerálható csak az alkotmánybíróság hatáskörének keretén belül.

A jogállami büntetőeljárás az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében

írta: Dr. Farkas Ákos

egyetemi docens

1/ Ha a büntetőeljárás és a jogállamiság összefüggéseit vizsgáljuk nyugodtan kijelenthetjük, hogy a büntetőeljárás egész menete a jogállamisággal szorosan összefüggő kérdés, mivel lényegéből fakadóan az egyén alkotmányos jogait érinti. Ha végigtekintünk a jogállamiság kérdéskörének történetén láthatjuk, hogy az kezdettől fogva összekapcsolódott a büntetőjog anyagi és eljárási kérdéseivel. Ebben a viszonyban napjainkra kitapinthatóan az egyéni jogok előtérbe állítása a tendencia. Az a felfogás érvényesül, hogy a jogrendszerben elismert és garantált egyéni jogok nem rendelhetők alá magasabb érdekekre hivatkozással más jogállami érdekeknek. Másként szólva az állam büntető igényének érvényesítése nem járhat az egyén jogállamiságból következő alkotmányos jogainak sérelmével, hiszen ha ez nem így történik, akkor a megsértett jogrend védelmére hivatkozó állam az egyén jogainak sérelmén keresztül a jogrendet sérti meg.

A jogállamiság az alaptörvényt átható elv. Az Alkotmány 2.§ (1) bekezdése szerint "a Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam." A jogállamiság azonban túlmutat az alkotmányon. Amint ezt a törvényességi óvás jogintézményének alkotmányos vizsgálata kapcsán hozott 9/1992 (I.30.) AB

határozat rámutatott, az Alkotmány szabályai nem töltik ki teljes egészében ennek az alapértéknek a tartalmát sőt valójában ennek fogalmi elemeit sem találhatjuk meg, ezért a jogállam fogalom értelmezése az Alkotmánybíróság egyik fontos feladata. Az értelmezés során megfogalmazott alapelveknek, bár nem képezik az alaptörvény valamely konkrét rendelkezését az Alkotmánybíróság szándékai szerint nem szánt másodlagos szerepet. Ebben az értelemben beszélhetünk "láthatatlan alkotmányról".

2/ Ennek a szerepe a jogállami büntetőeljárás szempontjából különösen fontos. Hiszen a törvények megkötései olykor ellentétesek a bűnüldöző szervek érdekeivel, azok hatékonyságra és eredményességre törekvésével. Az nem lehet vita tárgya, hogy az elavult, a hatékonyságot feleslegesen korlátozó törvényi előírásokat folyamatosan korszerűsíteni kell. Ez a folyamat azonban nem sértheti a törvényességet, nem ütközhet a jogállamiság követelményével. Ugyanis, ha a jog olyan eszközöket ad a bűnüldöző hatóságok kezébe, olyan eljárási szabályokat teremt, amelyek veszélyeztetik vagy sértik az egyéni jogokat akkor az eljárás jogszerű marad, ám a jogállamiság csorbát szenved. A jogszerű, de nem alkotmányos büntetőeljárás nagyobb veszélyt jelent a társadalom és az egyén számára, mint maga a bűnözés, hiszen az utóbbival szemben több-kevesebb védelmet nyújt a jog, ám a jogszerű, de nem jogállami büntetőeljárással szemben nincs törvényes jogvédelem.

Ezért talán nem fölösleges annak áttekintése, hogy az Alkotmánybíróság a jogállamiság kapcsán milyen a büntetőeljárás vonatkozású határozatokat hozott.

Előljáróban szeretnék utalni arra, hogy az alkotmány elsősorban az emberi és állampolgári jogok kapcsán teremt érintkezési pontokat a büntetőeljárással. Ezek azonban szükségszerűen hézagok, hiszen az alkotmány nem töltheti be, nem veheti át a büntetőeljárás szerepét, legfeljebb annak nyomvonalait jelölheti ki. Ennek mentén épülhetnek ki azok a büntetőeljárás garanciák, amelyek nem csupán jogszerűvé, de jogállamivá teszik a büntetőeljárást. Ebben a folyamatban az alkotmánybíróságnak kiemelkedő szerepe van.

Mielőtt áttekintenénk az ezen a területen végzett munkáját talán nem haszontalan, ha a kifejtés igénye nélkül felsoroljuk mit is tekint a jogirodalom a jogállami büntetőeljárás kritériumának. Ezek a következők:

- az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma
- alkotmányos bíró garانتálása
- a bírói meghallgatáshoz való jog
- az arányosság elve
- bizonyítási tilalmak
- az ártatlanság vétele
- a személyi szabadság bírói korlátozása és a nyilvános tárgyalás elve

- ingyenes jogsegélyhez való jog
- a bírósági döntés indokolásának kötelezettsége
- a jogorvoslati jogosultsághoz való jog
- ne bis idem
- jog a perújrafelvételre
- a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartása

Szeretném hangsúlyozni, hogy ezek az elvek nem képeznek taxációt, lezért rendszert, melyből elvéve vagy hozzátéve a büntetőeljárás alul- vagy túlbiztosítottá válik. E jogág rendszerének, paradigmáinak változásai szükségszerűen maguk után vonhatják ezek változását is anélkül, hogy a büntetőeljárás garanciarendszere csorbulna.

3/ Az Alkotmánybíróság több határozatában fogalkozott a jogállami büntetőeljárás kérdésével. Ami ennek fogalmi elemeit illeti erről ha közvetett módon is a büntetőeljárás során érvényesíthető kártalanítási igény alkotmányosságának vizsgálata kapcsán hozott 66/1991.(XII.21.) AB határozatban a jogellens szabadságtól való megfosztás kapcsán szólt, ami a határozat szerint a szabadságtól való megfosztás akkor jogellenes, önkényes, ha nem a törvényben meghatározott okokból és nem a törvényes eljárás alapján történt. Ezzel kapcsolatosan megállapítja azt is, hogy "A személyes szabadságnak jogszerű elvonása is okozhat alaptalan sérelmet". Azonban "Az

egyes korlátozó rendelkezések csak akkor fogadhatók el alkotmányszerűnek, ha az általuk elérni kívánt és alkotmányosan elismert célhoz képest a korlátozás szükségszerű és arányos. Az arányosság értékeléséhez hozzátartozik az is, hogy a korlátozás folytán bekövetkező és eleve ki nem közzöbölhető sérelmek elfogadható mérvű enyhítésére garanciák legyenek.

A büntetőeljárás tehát ebben az értelemben akkor jogállami, ha:

- a/ ha törvényben meghatározott okok alapján,
- b/ törvényben meghatározott eljárás szerint folyik,
- c/ az eljárás szükségszerű,
- d/ arányos, és
- e/ az eljárás alá vontra háruló sérelem elfogadható mértékű enyhítésére garanciák vannak. Hozzáteszem, hogy a szükségesség, arányosság fogalmának tartalmi kereteit az Alkotmánybíróság eddig nem fejtette ki.

A már említett 9/1992 (I.30.) AB határozat, mint a jogállamiság így a jogállami büntetőeljárás egyik legfontosabb elemeként említi a **jogbiztonságot**, amely jelenti egyrészt a *normák egyértelműségét*, másrészt az *egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát*, harmadsorban pedig az *eljárési garanciák* meglétét. (Itt szeretném megemlíteni hogy a 44/1991. (VIII.28.) AB határozatban a törvény előtti egyenlőség, a törvény elé jutás, a törvény előtti bizonyítás feltételei mindenki számára azonos feltételeiről, a 25/ 1991. (V.18.) AB határozat a védelemhez való jog kapcsán az iratbetekintési jog

gyakorlásának alkotmányellens korlátozásáról, míg a 41/1991. (VII.3.) AB határozatban a vallomástétel kötelezettség alkotmányellens előírásának devizahatósági eljárásban kapcsán az ártatlanság vélelméről tett lényeges megállapításokat.) Ezzel kapcsolatban szögezi le az Alkotmánybíróság, Jhering nyomán hogy "Csak formalizált eljárás szabályainak követelésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek alkotmányosan a jogintézmények". (Die Form ist die geschworene Feindin der Willkür, die Zwillingschwester der Freiheit.) Ez a formalizáltság azonban mint azt kifejti "mérlegelési és döntési lehetőséget hagy nyitva a jogalkotó számára, hiszen a jogállamiság más elvek érvényesülését is megköveteli, s ezek a jogbiztonság elvével is ütközhetnek". Erre említi példaként az egyedi esetekben alkalmazott méltányossági elvet, amely a jogbiztonság elvével ellentétes. Azonban - mondja - a jogbiztonság mégsem szenved sérelmet "mert a konkrét kivételek érvényesülési körét és feltételeit a jog előre tisztázza" A jogbiztonság azonban nem csupán az egyértelműséget a jogbiztonságot és a garanciák meglétét jelenti, hanem mint azt a büntetőjogi elévülés kérdéseivel foglalkozó 11/1992. (III.5.) AB határozat megfogalmazta, *a megszerzett jogok védelmét, a teljesedésbe ment, vagy egyébként véglegesen lezárt jogviszonyok érintetlenül hagyását, illetve a múltban keletkezett tartós jogviszonyok megváltoztathatóságának alkotmányos szabályokkal való korlátozását.*

A határozat szerint *kivétel* csak akkor engedhető meg, *ha a jogbiztonsággal konkuráló más alkotmányos elv elkerülhetetlenné teszi, és ezzel nem okoz céljához képest aránytalan sérelmet.* Ilyen kivételként határozza meg a jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát az elítélt javára, ha az eljárás később alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály alapján folyt. A jogviszonyok igazságtalan eredménye viszont nem érv a jogbiztonsággal szemben. Ugyanis a "A törvényhozót minden jogviszonnyal kapcsolatban kötik a visszaható hatályú törvényhozás korlátai; az Alkotmánybíróságot még ennél is jobban korlátozza az, hogy az Alkotmány hatálybalépése előtti időre még norma tartalmi alkotmányellenességét sem állapíthatja meg". Ebből az álláspontból viszont az következik, hogy csak a jogtalan, alkotmányellenes jogszabályon alapuló elítélés miatt van helye a jogbiztonsághoz fűződő érdekektől eltekinteni. Tehát a sértett ahhoz fűződő érdeke, hogy a a múltban, az elévülési időn kívül a hatályos jog szerint is bűncselekményt elkövető megbüntetéséhez fűződő egyébként jogos sértetti igények elenyésznek, az érvényesítésükre irányuló törekvések sértik a jogbiztonságot, a jogállam alapvető biztosítékait. Egyébként is az igazságosság mindig részleges és szubjektív. Ezen túl pedig, mint a 41/1993. (VI.30.) AB határozat megfogalmazta "nem hárítható az elkövetőre annak a terhe, ha az állam mulasztása miatt a büntetőeljárás ideális célja az igazságos és rendeltetését betöltő büntetés kiszabása nem teljesülhetett. Ennek az alkotmányos teherelosztásnak a szempontjából közömbös, hogy az

állam rosszul, vagy egyáltalán nem érvényesítette-e büntető igényét; mindegy az is, hogy milyen okból", hiszen mint a 40/1993. (VI.30.) AB határozatban leszögezte büntető igénye a államnak és nem az egyéneknek van, az Alkotmány 70/K.§ rendelkezéseiből nem következik olyan szabályozás szükségessége, amely a sértettnek feltétlen jogot adna a büntető igény bíróság előtt való érvényesítésének követelésére.

A másik következtetés, hogy a jogállamiság Az Alkotmánybíróság felfogásában relatív annyiban hogy alapvetően a pozitív joghoz kötődik, tehát nincsenek - a korábban idézett alkotmánybíróági deklaráció ellenére sem - attól független afölött álló értékek.

IV.BÜNYGYI TUDOMÁNYOK SEKCIÓJA

"A bűncselekménnyé nyilvánítás alkotmányos korlátai Németországban"¹

Franz-Stephan TOTH

doktorandusz

Free University, Berlin

Tartalom

- A., Bevezetés
- B., A német Alkotmánybíróság *kémkedés*ről hozott határozata
 - I. Előzmények
 - II. A határozat indoklása
 - III. Kritika
- C., A német Alkotmánybíróság döntése a Tucholszky-idézet ("*Katonák gyilkosok*") használatáról
 - I., A (jog)történeti oldal
 - II., A tényállás
 - III., Az Alkotmánybíróság határozatának indoklása
 - IV., Kritika
- D., A német Alkotmánybíróság 1995.január 10.-i határozata az "*erőszak*" fogalmáról az StGB 240.§-a alapján büntetendő "*kényszerítés*" kapcsán
 - I., A tényállás
 - II., Az Alkotmánybíróság határozatának indoklása
 - III., Kritika
- Melléklet
 - Rövidítések magyarázata
 - Hivatkozások jegyzéke
 - Kivonatok a német Alkotmányból és a német Büntetőtörvénykönyvből